

AFET SONRASI PSİKOSOSYAL DESTEK UYGULAMALARI

DURMUŞ AYDIN

Giriş

Afetler insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Antik insanların tanrıların gazabına yordduğu yanardağ patlamaları, deprem, tsunami, sel, kuraklık hatta savaşlar gibi olgular toplumların günlük yaşamlarında oluşturduğu olumsuz değişimlerle var olagelmışlerdir. Afetlerin sonuçlarından doğan toplumsal faaliyetler de başlı başına tarihsel bir durum ve icraat alanı teşkil etmiştir. Afet sonrası toplumsal faaliyetleri yönlendiren temel ihtiyaç, afetten etkilenen toplum kesiminin hayatını mümkün olduğunca afetin olumsuz etkilerinden arındırmak ve yapılabiliyorsa eski toplumsal alışkanlıklara geri döndürmektir. Bu bağlamda afet sonrasında yürütülen yardım çalışmalarının bir nevi normalizasyon olduğu ileri sürülebilir. Afet sonrası psikososyal yardım faaliyetleri de son dönemde bu normalizasyon çabasının bir parçası durumuna gelmiştir.

Afet sonrası psikososyal yardım kavramı görece yeni bir alana tekabül etmektedir.¹ Bu alan sosyoloji ve psikoloji bilim dallarının kesiştiği bir bölgede bulunmaktadır. Ancak afet sonrası yapılan normalizasyon faaliyetlerinin geneli sosyal hizmet kavramı altında tanımlanmaktadır ve psikososyal yardım dahil olmak üzere afet sonrası gerçekleştirilenler bir sosyal hizmet müdahalesidir.² Kavram bu bağlamda disiplinler arası bir çalışma hüviyetini arz etmektedir. Alanın yakın geçmişte ortaya çıkması genel bir araştırma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu çalışma psikososyal destek kavramının genel hatlarını ele alarak çeşitli afet durumlarından örneklerle durum çözümlemesi yolunu izleyecektir. Çalışmada teorik eserlerden olduğu kadar, yardım kuruluşlarının ilgili bültenleri ve tecrübelerinden de yararlanılacaktır.

1. Afet ve Afet Sonrası

1.a. Kavramsal Olarak Afet Durumu ve Afet Sonrası Çalışmalar

Afet kelimesi sözlük manası olarak “yıkım, doğanın sebep olduğu yıkım” gibi anlamlar taşımaktadır. Ancak bir dil olgusunu aşarak sosyolojik, fiziksel bir kavram haline gelen afet olgusunun içeriğine dair çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Kavram, teorisyenlerden afet sonrası müdahil olan kurumlara kadar birçok farklı kesim tarafından tanımlanmıştır. Örneğin Alman Kızılhaçı afet terimini “halkın günlük yaşam alışkanlıklarını aniden kesintiye uğratan ve bu bağlamda korunma, beslenme, giyim, tıbbi ve sosyal yardım ihtiyacı doğuran durumlar” olarak tanımlar.³ Türkiye’de resmî olarak afetlerle mücadelede çalışmış bir sosyal hizmet görevlisi ve aynı zamanda bir jeoloji mühendisi olan Oktay Ergünay afet kavramını “En genel tanımla insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen ve etkilenen topluluğun kendi imkân ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği, doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylar” olarak tanımlamaktadır.⁴

Örneklenen tanımlardan da anlaşılmaktadır ki, afet bir toplumu günlük normlarının dışına çıkmaya zorlayan bir olgudur. Afet, gerçekleştiği bölgedeki toplumun yaşam alışkanlıklarını ve ekonomik faaliyetlerini cebren değiştirir. Bu değişim istemli ve yavaş değil, cebri ve hızlıdır. Dışarıdan gelmesi, istek dışı olması ve hızıyla bir darbe etkisi yaratır. Toplumun mevcut yaşamına dair bir darbe vurur ve bunu yıkar. Bir anda topluluğun yaşam değişkenleri farklı bir yönde evrilerken yaşamak için yeni bir düzene geçmeleri gerekliliği doğar. O halde afetlerin bir nevi kaosu ve belirsizliği tetikleyen olaylar olduğu da söylenebilir. Bu anlamda afetlerin toplumsal bir yıkım ve belirsizlik olduğu tanımı da yapılmaktadır.⁵

Afet kavramı içerik olarak da tartışılmalıdır. Kimi kuramcılara göre afetler sebeplerine göre doğal ya da insan yapımı olarak sınıflandırılabilir. Bunun dışında şiddeti, ortaya çıkış ve etki süreci, öncesinde tahmin edilebilir niteliklerine göre de alt sınıflara ayrılabilirler. Örneğin Oktay Ergünay’a göre “Afetler meydana geliş hızlarına ve kökenlerine göre iki ana gruba ayırmıştır. Meydana geliş hızlarına göre; ani gelişen ve yavaş gelişen afetler olarak ikiye ayrılmaktadır. Ani

gelişen afetlere örnek olarak; depremler, su baskınları ve çamur akmaları, çığ ve kaya düşmeleri, volkanik patlamalar, nükleer veya kimyasal kazalar, fırtına ve tayfunlar sayılabilir. Bu tür afetlerde genellikle önceden tahmin, erken uyarı, tahliye imkânı olmadığı için, toplumun afet olaylarına karşı önceden alabildiği koruyucu ve önleyici önlemler yetersiz ise, büyük can ve mal kayıpları ile sosyal, psikolojik ve ekonomik kayıplar da büyük olmaktadır. Yavaş gelişen afetlere ise; kuraklık ve açlık, erozyon, çölleşme, küresel ısınma, salgın hastalıklar örnek olarak verilebilir. Bu tür afetlerin yol açtığı zarar ve kayıplar zaman içerisinde yavaş yavaş zarar ve kayıplara yol açtıkları için, olay ortaya çıktıktan sonra, koruyucu ve önleyici önlemler almak daha kolay olmaktadır. ...Afetler kökenlerine göre dört grupta toplanmıştır. Jeolojik kökenli afetlere örnek olarak; depremler, heyelanlar, kaya düşmeleri, volkan patlamaları; meteorolojik kökenli afetlere örnek olarak ise; su baskınları, kuraklık, fırtına, küresel ısınma, çölleşme gösterilebilir. Teknolojik ve insan kökenli afetlere ise; nükleer ve kimyasal kazalar, büyük yangınlar, çevre kirlenmeleri, terör olayları veya savaşlar örnektir.”⁶

Afetler kendi içinde alt kategorilere ayrıldığı gibi afet sonrası yapılacak müdahalelerin içeriğini de bu kategoriler belirler. Amerikan Kızılhaçı’na göre afet sonrası müdahaleler temel olarak iki ana döneme ayrılmaktadır. Bu dönemlerden birincisi arama-kurtarma, ikincisi ise iyileştirme evresidir.⁷ Arama-kurtarma çalışmaları afetten hemen sonra başlamakta ve en fazla bir-iki ay kadar sürmektedir.⁸ Afet sonrası birincil aşama olan arama-kurtarma faaliyetleri doğrudan felaketten kaynaklanan can kayıplarının azaltılmasına yöneliktir. Çünkü felaketin büyüklüğü ve toplumsal aksaklığın niteliği can kayıplarının çokluğuyla doğru orantılıdır.⁹ Felaket sonrası yaşanacak olan normalizasyon süresi ve bunun maliyetleri can kayıplarının azaltılması ile olumlu etkilenecektir. Ancak can kayıplarının önlenmesi faaliyeti sadece anlık olarak ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalan bireylere yönelik değildir. An itibarıyla hayatı tehlikeye girmeyen bireylerin de afet sonrası şartlarda varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli minimal standartların sağlanmasıdır. Bu bağlamda afet sonrası yapılan acil gıda, barınak ve sağlık yardımları da bu başlık altında incelenmektedir.

Afet sonrası müdahalenin ikinci aşaması olan “iyileştirme dönemi” felaketin sebep olduğu kaos ve

belirsizliğin giderildiği ve topluma eskisi gibi ya da şartların elverdiği ölçüde eskiye benzeyen bir yaşam imkânı inşasıdır. Bu normalizasyon faaliyeti eğitim, gıda, barınma, sağlık, psikolojik destek, kalkındırma projeleri gibi sosyal hizmetlerle gerçekleştirilmektedir. Bu aşamada gerçekleştirilen sosyal hizmetler toplumun geneline yayılan bir ağ şeklinde yapıyı oluşturan taşlardaki bozulmayı gidermek üzere yapılan çok boyutlu bir restorasyon çalışması gibidir.

1.b. Afetlerde Psikososyal Destek

Afet sonrası yapılan iyileştirme faaliyetlerinde yer alan sosyal hizmet alanlarından biri de psikososyal destek hizmetleridir. “Psikososyal” terimi birbirini etkileyen bir ilişkiler zinciri içinde bulunan bireysel psikoloji ve sosyal durumu ifade eder.¹⁰ Psikososyal destek bireysel talebe bağlı olmayan, amacı bireyden topluma giden, ilgilendiği grupların selameti ve mağduriyetlerinin giderilmesi için gerekli hukuk alanlarına da hâkim, risk önleyici ve yok edici niteliktedir. Bu yönleriyle klasik psikolojik danışmanlık kavramından daha geniş bir bilgiye gereksinim duyar ve etki alanı daha geniştir.¹¹ Psikososyal destek, iyileştirme sürecinde muhataplarını rahatlatmak, yönlendirmek, olumsuzluklarla başa çıkma yöntemlerini öğretmekle toplumun kendi normaline dönmesine yardımcı olur.¹² Böylelikle bireylerin değişen koşullar sonucu artan gerilimlerinin azaltılmasında ve sosyal huzurun sağlanmasına da katkıda bulunur. Bu anlamda toplumu bir arada tutan etmenlerin kuvvetlendirilmesinde bir araç olarak da düşünülebilir.

Psikososyal destek afet sonrası yapılan ilk müdahaleler sırasında hazırlanmaktadır. Bu bağlamda ihtiyaçların ve imkânların tespiti ile ilgili değerlendirmeler yapılmakta ve afetin gerçekleşmesinden bir hafta sonra alan faaliyetine başlanmaktadır.¹³ “Müdahale yöntemi olarak afet psikolojisi ile diğer travmatik olaylar arasında bazen karışıklıklar yaşanmaktadır. Afet psikolojisi, travmatolojiden doğmuş olmasına rağmen yöntem olarak toplum temelli müdahalelere vurgu yapması ve kısa süreli akut stres tepkilerinin normalleştirilmesi üzerine çalışması ile diğer travmatik olaylardan farklıdır.” Bu da psikososyal kavramının bireysel psikolojik danışmanlık süreçlerinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Afet sonrası psikososyal müdahaleye muhatap olan bireylerin çoğunda yaşanan travmaya dair minor semptomlar olmakla beraber bu kişilerin çoğu psikiyatrik anlamda hasta

kategorine sokulmamaktadır. Bu anlamda afet sonrası psikososyal destek, psikiyatrik müdahaleden farklıdır ve çok yönlü bir yaklaşımdır.¹⁴

“Afetlerde psikososyal destek; afet sonrası ortaya çıkabilecek psikolojik uyumsuzlukların/bozuklukların önlenmesi, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden kurulması/geliştirilmesi, etkilenenlerin ‘normal’ yaşamlarına geri dönmesi sürecinde kendi kapasitelerini fark etmeleri ve güçlenmelerinin sağlanması, toplumda gelecekte ortaya çıkması muhtemel afet ve acil durumlara başa çıkma/iyileşme/toparlanma becerilerinin artırılması ve yardım çalışanlarının desteklenmesini içeren ve afet döngüsünün her aşamasında yürütülen çok disiplinli hizmetler bütünü olarak ifade edilebilir.”¹⁵ Afetler sonrası psikososyal desteğin bir nevi psikolojik ilk yardım olduğu da düşünülebilir. Bu ilk yardım afet sonrası şartlara adaptasyon sürecini kolaylaştırıcı ve normalleştirme sürecini hızlandırıcıdır.

Afet sonrası psikososyal destek sadece ilk yardım dönemi ile sınırlı kalmamaktadır. İyileştirme ve geliştirme sürecinde de psikososyal destek önemli bir alana teka-bül etmektedir. Bu dönemde sosyal hizmet uzmanları yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak afet sonrası toplumun yeniden inşası sürecinde psikososyal destek yöntemlerinden yararlanırlar. Bu aşamada kurulan toplum merkezlerinde koruyucu, önleyici, tedavi edici ve geliştirici aktiviteler yapılır. Eğitim ve sosyal aktiviteler aracılığıyla afetten etkilenen bireye yeni beceriler kazandırılması da bu çalışmanın bir parçasıdır. Yine bu dönemde temel anlamda bireysel psikolojik danışmanlık hizmeti de sosyal müdahale bağlamında yürütülür. Bu danışmanlık seanslarında ileri safha psikolojik-psikiyatrik bozuklukların teşhis edildiği bireyler daha önceden tespit edilmiş profesyonel psikoloji-psikiyatri kurum ve kliniklerine yönlendirilirler.¹⁶

Türk Kızılayı da 1999 Marmara ve Düzce depremlerinden sonra psikososyal destek çalışmaları yürütmeye başlamıştır. Çalışmanın temelleri Uluslararası Kızılaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (UKKF) ile birlikte atılmıştır.¹⁷

“2004 yılında proje olarak başlayan psikososyal çalışmaları, Türk Kızılayı himayesinde Psikososyal birim adıyla kurulmuştur. 2007 yılında toplum merkezleri ve psikososyal destek merkezinin çalışmaları sonlandı-

rılmıştır. Psikososyal birim şu anda Afet Müdahale ve Yardımlar Yönetimi Bölümü altında, afet müdahale sisteminin temel bir parçası olarak hizmet vermektedir. Psikososyal birimin, Marmara ve Ege Bölge Afet Müdahale ve Lojistik merkezlerinde iki psikolog ve bir sosyal hizmet uzmanı çalışması bulunmaktadır. AFOM'da 3 sosyal hizmet uzmanı, 2 psikolog ve bir asistan görev yapmaktadır. Bu birim halen yurt içi ve yurt dışı hizmetlerini sürdürmektedir.

Hizmet başlıkları:

- a. Türk Kızılayı bağışçılara yönelik sürdürülen hizmetler
- b. Bireysel veya şube talepleri doğrultusunda yapılan ayni ve nakdi yardımlar
- c. Türk Kızılayı huzurevlerinin çalışmalarının eşgüdümünün sağlanması
- d. Çalışana destek hizmetleri
- e. Eğitimler
- f. Kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve eşgüdüm çalışmaları, projeler
- g. Toplum bilgilendirme çalışmaları
- h. Yurt içi ve yurt dışı afet müdahale çalışmalarına katılmak, yürütmek, izleme ve değerlendirme çalışmalarını yapmak
- i. İletişim ve eğitim malzemelerinin hazırlanması ve güncellenmesi.”⁸

2. Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Örnekleri

2.a. 1999 Marmara ve Düzce Depremleri

1999 Marmara ve Düzce depremleri Türkiye’de devletin ilk yaygın psikososyal destek uygulamalarını başlatması açısından öneme sahiptir. Türk Kızılayı’nın UKKF ile ortaklaşa bir faaliyetle psikososyal destek uygulamalarını başlattığından yukarıda söz edilmişti.

Depremler tabiatı itibarıyla beklenilmediği bir anda gelen, yıkım etkisi yüksek olabilen afetlerdir. Richter ölçeğine göre 7,4 büyüklüğünde olan ve 45

saniye süren 17 Ağustos 1999 Yalova depremi ve 30 saniye süren 7,2 büyüklüğünde olan 12 Kasım 1999 Düzce depremleri gerek yapıların depreme karşı dayanıksız olması gerekse de bu konudaki hazırlıkların yetersizliği nedeniyle büyük bir yıkıma ve can kayıplarına mal olmuştur. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal psikolojide sebep olduğu olumsuz etki de yüksek olmuştur. Bireyler birçok açıdan travmaya maruz kalmış ve toplumsal bir travma durumu yaşamıştır. Yapılan bir araştırma göstermektedir ki deprem üzerinden üç sene geçtikten sonra bile mağdurlar arasında %40 oranında travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve %18 oranında eşlik eden depresyon tespit edilmiştir.¹⁹

Marmara depremi yurdun o kadar önemli bir bölümünü etkilemiştir ki, yapılan bir araştırmada görev alan sosyal hizmet memurlarının yaklaşık 1/4’ünün depremden etkilendiği, dolayısıyla depremde olduğu tespit edilmiştir.²⁰ Depremi hemen sonrasında başlayan sosyal hizmetler çalışmaları başlatılmıştır. Yapılan bir tespite göre bu dönemde yapılan sosyal hizmetlerin yaklaşık %82’sini mikro düzeyde psikososyal destek teşkil etmektedir.²¹

Bu dönemde özellikle kadınlar ve çocuklarda psikososyal destek ve rehabilitasyon çalışmalarının gerekliliği tespit edilmiştir.²² Deprem sonrası yapılan psikososyal destek faaliyetlerinde kadınların ve çocukların bu travmadan daha fazla etkilendikleri müşahade edilmiştir. Bir araştırmada Marmara depremi sonrasında sokaklarda bulunan ölü ve yaralıları, yıkıntıları gören, bölgedeki imkânsızlıklar sebebiyle bir süre açlık, susuzluk veya uykusuzluk çeken çocuklarda yaygın depresyon belirtileri görülmüştür.²³ Bu depresif durumdan en çok etkilenen çocuklar, kadınlar ve gençlerle bireysel deneyimlerini dışa vurmalarını ve rahatlamalarını sağlayacak çalışmalar yapılmış, yöntem olarak “empati kurma” ve “mülakat teknikleri” kullanılmıştır.²⁴ Ancak Sosyal Hizmetler uzmanlarının yapmış olduğu psikososyal müdahale bunlarla sınırlı kalmamış, çalışmanın girişindeki psikososyal desteğin içeriğine dair kısımda da bir esas olarak belirtildiği gibi, ihtiyaç bulunan kaynaklara yönlendirme aracılığıyla da müdahalede bulunmuşlardır.²⁵

1999 Marmara depremi sonrasında Adapazarı, Gölçük ve İzmit’te, deprem yardımlarından yararlanan kişilerle yapılan bir araştırmada, dile getirilen en

büyük problemler; sinirlerin bozuk olması, uykusuzluk, bunalım ve depresyon vb. psikolojik sorunlar kategorisinde toplanmakta ve diğer tüm sorun kategorilerinin arasında şikâyetlerin %45'ini oluşturmaktadır.²⁶ Bu durum etkin ve yaygın bir psikososyal müdahaleyi gerekli kılmıştır.

17 Ağustos Yalova depreminden iki gün sonra ilk sosyal hizmetler müdahaleleri yapılmaya başlanmıştır.²⁷ Deprem sonrası resmî kurumların yanı sıra, sivil inisiyatifler de bölgede psikososyal destek çalışmalarında bulunmuşlardır. Çeşitli sivil toplum kuruluşları bölgede destek merkezleri açarak faaliyet gerçekleştirmişlerdir. Örneğin Davranış Bilimleri Araştırma ve Tedavi Merkezi (DABATEM) 1999 yılının Eylül ayında Otosan Çadır Kenti'nde dört psikolog ve yarı zamanlı çalışan iki psikiyatr ile çalışmalara başlamış, 2000 yılı Mart ayında Değirmendere'de bir çalışma ofisi açmıştır.²⁸ Yapılan görüşmelerde yoğun olarak Travma Sonrası Stress Bozukluğu tespit edilmiş ve yöntem olarak Kognitif ve Davranışçı Tedavi (KDT) metodu uygulanmıştır.²⁹

Yalova ve Düzce depremleri afetın alan etkisinin genişliği ve sebep olduğu yıkım ile ciddi bir sosyal hizmet ihtiyacını doğurmuştur. Oluşturduğu travmatik etki, psikososyal destek çalışmalarını bir ihtiyaç haline getirmiştir. Bu dönemde yaygın psikososyal destek hizmetleri verilmiş olup bu hizmetler devlet ve sivil kuruluşlar eliyle yürütülmüştür.

2.b. 2005 Pakistan Depremi

8 Ekim 2005'te Pakistan'da Richter ölçeğine göre 7.6 şiddetinde bir deprem yaşanmıştır. Deprem Pakistan'ın önemli ve kalabalık bir şehri olan Muzafferabad yakınlarında yaşanmış ve Azad-Jammu Keşmir (AJD) yöresini etkilemiştir. Yaklaşık 73.000 kişinin ölümüne sebep olduğu hesaplanan deprem AJD'deki konutların %84'üne hasar vermiştir. Çevre bölgelerde ise konutların %34'ünde yıkıma sebep olmuştur.³⁰

Depremin hemen sonrasında Pakistan hükümeti, Federal Yardım Komisyonu (FYK) adıyla bir kriz merkezi kurmuş ve ulusal-uluslararası, resmî-sivil yardım kuruluşlarının faaliyeti için bir koordinasyon merkezi tesis etmiştir. Acil yardım çalışmaları sonrasında orta ve uzun vadede iyileştirme döneminin koordinasyonu için de Deprem Rehabilitasyon ve Rekonstrüksiyon Kurumu (DRRK) kurulmuştur.³¹

Devlet kurumları, eğitim ve altyapı tesislerinin aldığı hasar ve bölgede yaşanan travmanın genişliği ciddi bir sosyal-hizmet müdahalesini gerekli kılmıştır. Erken, orta ve uzun dönemde psikososyal çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların tamamı DRRK koordinasyonunda yürütülmüştür. Çalışmalara Kızılay ve Kızılhaç örgütleri, Pakistan Ordusu, UNICEF, İHH İnsani Yardım Vakfı, Islamic Aid gibi yardım örgütleri katılmıştır.

DRRK özellikle eğitim hizmetlerinde psikososyal desteği kullanmıştır. Bölgede görev yapan öğretmenlerin psikososyal destek eğitimi almaları sağlanmıştır. Yine çalışmalarda afet sonrası olumsuz şartlar altında artan, cinsiyete bağlı şiddete karşı, kadın ve genç kızlar üzerine çalışmalar yürütülmüş ve bu sosyal hizmet müdahalesinde psikososyal destek de etkin olarak kullanılmıştır.³²

Örneğin UNICEF bölgede çocuklar üzerinde psikososyal çalışmalar yürütmüş ve çocukların travmatik süreci atlattırması için 122 çocuk dostu alan kurup 18.300 çocuğu bu hizmetten faydalandırmıştır. Çadır okullarda çalışan 14.500 öğretmene psikososyal müdahale eğitimi vermiş ve bu öğretmenler yaklaşık 450.000 öğrenciye ulaşmıştır. Coğrafi koşullar ve hava şartları nedeniyle ulaşılamayan bölgelere 82 paraşütçü öğretmen ulaştırmıştır.³³

Türk Kızılayı da depremin hemen akabinde Pakistan'da hizmet vermeye başlamıştır. Acil yardım dışında sosyal hizmetler alanında da rol alan Türk Kızılay'ı bölgede psikososyal destek çalışması da gerçekleştirmiştir. Türk Kızılayı afet sonrası rehabilitasyon ve iyileştirme sürecinin kapsamında bir meslek edindirme kursu tesis etmiştir. Burada yetişkin erkek ve kadınlara bilgisayar kursları verilmiş ve 16 yaş üstü genç kız ve kadınlara yönelik olarak gelir sağlayabilecekleri el işleri kursları düzenlenmiştir.³⁴

Meslek edindirme kursları dışında Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve depresyon tedavisine destek olarak grup çalışmaları düzenlenmiştir. Bu çalışmalar esnasında empati, afetın sebep olduğu travma durumunun anlatılması ve rahatlama teknikleri kullanılmıştır. Bu gruplara başa çıkma teknikleri ve diğer bazı psikolojik ilkyardım teknikleri uygulanmıştır. Kurs sonlarında çeşitli ölçme ve değerlendirme teknikleriyle psikososyal desteğin etkileri tespit edilmiştir.³⁵

2.c. Çeşitli Afet Sonrası Psikososyal Yardım Örnekleri

29 Ağustos 2005'te Amerika Birleşik Devletleri'nin New Orleans sahillerini vuran Katrina Kasırgası yakın dönem Birleşik Devletler tarihinin en büyük doğal afetlerinden biri olmuştur. Bilinen kadarıyla 300 Birleşik Devletler vatandaşının hayatını yitirdiği Katrina kasırgasında New Orleans şehrindeki meskûn alanların %80'i su baskınına uğramış ve sular kimi yerlerde boğulmalara sebep olacak kadar yükselmiştir. Suların çekilmesinden sonra şehir sakinlerinin %87'si selden etkilenmiş şehre dönmüştür. Ancak şehir eğitim kurumlarından barınma imkânlarına, ulaşımdan sosyal hizmet kaynaklarına kadar her alanda büyük hasar görmüştür. Bu dönemde yürütülen sosyal hizmetlerin bir parçası olarak yapılan sağlık taramalarında travmanın bıraktığı psikolojik etkilerden dolayı halk arasında hipertansiyon, kronik hastalık hissetme durumu, ileri seviyede anksiyete bozuklukları ve depresyon teşhis edilmiştir. Felaketi şehirde yaşamış ve evini kaybetmiş bazı devlet görevlilerinin ruh sağlıklarında da olumsuz tablolar izlenmiştir. Polis ve itfaiyecilerin %20'sinde travma sonrası stres bozukluğu teşhis edilmiştir. Bu yaygın psikolojik rahatsızlık durumu psikososyal destek ihtiyacının çok yüksek olmasına sebep olmuştur. Afet sonrası selden etkilendiği halde kullanılabilen bir

kısım binada ve tesis edilen farklı mekânlarda psikososyal hizmet verilmiştir. Sel sonrası ilk dönemlerde mental şikâyetleri olanların sadece %2'si bu hizmetlere ulaşabilirken zaman içinde bu oran yükselerek taleplere büyük oranda cevap vermeye başlamıştır.³⁶

12 Ocak 2010'da yaşanan ve Richter ölçeğine göre 7 şiddetinde olan Haiti Depremi'nden yaklaşık olarak 3.000.000 kişi etkilenmiştir. Deprem sonrası yapılan tespitlerde 316.000 kişinin deprem ve buna bağlı faktörler sebebiyle hayatını kaybettiğini ortaya koymuştur.³⁷ Deprem, acil müdahalede rol alacak olan sağlık kurumları, polis, itfaiye ve sosyal hizmet merkezlerinin faaliyetlerini aksatacak kadar bu kurumlara da hasar vermiştir. Ele alınan tüm afet sonrası durumlarda olduğu gibi anksiyete bozuklukları, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu yaygın olarak tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar özellikle çocukların yetişkinlere nazaran çok daha fazla mental problem yaşadığını göstermiştir. Devlet ve sivil toplum kuruluşları deprem sonrası sosyal hizmetlerde rol almış ve ulaşılabilen bölgelerde psikososyal destek merkezleri kurulmuştur. Özellikle TSSB'de etkinliği kanıtlanmış olan farkına vardırma ve rahatlama teknikleriyle yaygın duruma müdahale edilmiştir.³⁸

3. Değerlendirme

Afet sonrası yürütülen sosyal hizmetlerin bir parçası olarak psikososyal hizmetler günümüzde yaşanan afetler sonrasında devreye alınan standart bir prosedür haline gelmiştir. Afet sonrası bölgeye ulaşan acil yardım ekipleri ile beraber psikososyal desteğin de altyapı ve planlamaları başlamaktadır.

Verilen örneklerden de müşahede edileceği üzere psikososyal destek bireysel psikiyatrik tedavi olmayıp bir destekleyici unsurdur. Muhatapı toplumun bir yapıtaşı olarak birey ve gruplardır. Psikososyal destek afetin hemen sonrasındaki hafif ve orta dereceli mental sorunları hafifletmeyi, iyileştirmeyi ve toplumun daha geniş kesiminin etkileneceği major sorunların oluşumunu engellemeyi amaçlar. Özellikle afet sonrası dönemde travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve depresyon daha büyük mental sorunlara ve toplumsal travmaya yol açabilecek karakterdedir. Bu dönemde adaptasyon ve imkânlar dahilinde toplumsal ilişkilerin yeniden tesis edilmesi önemlidir. Özellikle gruplarla yapılan çalışmalar, psikolojik destek merkezleri ve travma geçirmiş bireyin afet sonrası topluma entegre edilmesi önemli bir sosyal hizmet karakteri taşımaktadır.

Psikososyal destek Türkiye ve dünyada birçok yeni araştırmaya konu olmakta ve akademik bir konu olarak incelenmeye devam etmektedir. Kavramın görece yeni bir alana tekabül etmesi yapılacak yeni çalışmaları daha da önemli kılmaktadır. Psikososyal destek sadece afetlerde değil sosyal hizmetlerin verildiği her dönemde varlığını sürdüren bir olgudur. Bu konuda özellikle yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının inisiyatif alması gerekmektedir. Zira depresyon vb. bazı mental rahatsızlıklar sadece afet sonrası toplumlarda değil, afet durumunda olmayan toplumlarda da sıkça müşahade edilmektedir. Örneğin 2012 yılında yapılan bir araştırmada Türkiye’de depresyon ilacı kullanımının son 5 yılda %65 oranında artmış olduğu tespit edilmiştir.³⁹

Tüm verilerin ışığı altında görülmektedir ki afet sonrası psikososyal destek, afetzede toplumun stabilizasyonu için önemli bir ihtiyaçtır. Afetin oluşturduğu olumsuzluklar bireylerde geleceğe dair kaygılara sebep olmaktadır. Psikososyal destek, bu kaygılara müdahalede bulunabilecek ve toplumun yeniden inşasına katkı sağlayabilecek bir faaliyettir.

Sonnotlar

- ¹ Meltem Kılıç, *Afetlerde Psikososyal Hizmetlerin Etkililiği: Türk Kızılayı ve 2005 Pakistan Depremi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 10.
- ² Aliye Aktaş, *Kriz Durumlarında Sosyal Hizmet Müdahalesi*, Sayı 11, Ankara, s. 43.
- ³ Wolf R. Dombrowsky, "Again and Again: Is a Disaster What We Call a "Disaster"?", *What is a Disaster: Perspectives on The Question*, New York: Routledge Press, 1998, s. 14.
- ⁴ Oktay Ergünay, "Afet yönetimi nedir? Nasıl olmalıdır?", *Türk Psikoloji Bülteni, Deprem Özel Sayısı*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği, Sayı 5, 1999, s. 110-118.
- ⁵ Gary A. Kreps, "Disaster as Systemic Event and Social Catalyst", *What is a Disaster: Perspectives on the Question*, New York: Routledge Press, 1998, s. 25.
- ⁶ Meltem Kılıç, *a.g.e.*
- ⁷ Tarık Tuncay, *Afetlerde Sosyal Hizmet: 1999 Yılı Marmara ve Bolu-Düzce Depremleri Sonrasında Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 4.
- ⁸ Tarık Tuncay, *a.g.e.*, s. 5.
- ⁹ Russel R. Dyness, "Coming to Terms With Community Disaster", *What is a Disaster: Perspectives on the Question*, New York: Routledge Press, 1998, s. 112.
- ¹⁰ *Afetlerde Psikososyal Uygulama Rehberi*, Türk Kızılayı, Ankara, 2008, s. 1.
- ¹¹ Trevor Lindsay, *Social Work Intervention*, British Library Cataloguing in Publication Data-E-Kitap, İngiltere, 1988, s. 23.
- ¹² Meltem Kılıç, *a.g.e.*, s. 25.
- ¹³ Türk Kızılayı, *a.g.e.*, s. 11.
- ¹⁴ Meltem Kılıç, *a.g.e.*, s. 20.
- ¹⁵ Türk Kızılayı, *a.g.e.*, s. 1.
- ¹⁶ Türk Kızılayı, *a.g.e.*, s. 14-18.
- ¹⁷ Türk Kızılayı, *a.g.e.*, s. V.
- ¹⁸ Meltem Kılıç, *a.g.e.*, s. 31-32.
- ¹⁹ Meltem Kılıç, *a.g.e.*, s. 76.
- ²⁰ Tarık Tuncay, *a.g.e.*, s. 63.
- ²¹ Tarık Tuncay, *a.g.e.*, s. 68.
- ²² Meltem Kılıç, *a.g.e.*, s. 83.
- ²³ Aysel Güvercin, *Depremzede Anneler Ve Çocuklarının Depresyon Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006, s. 34.
- ²⁴ Tarık Tuncay, *a.g.e.*, s. 68-69.
- ²⁵ Tarık Tuncay, *a.g.e.*, s. 75.
- ²⁶ Aysel Güvercin, *a.g.e.*, s. 12.
- ²⁷ Aliye Mavil Aktaş, "Kriz Durumlarında Sosyal Hizmet Müdahalesi", *Kriz Dergisi*, Sayı 11, Ankara, s. 38.
- ²⁸ Cengiz Kılıç, "Deprem Sonrası Görülen Ruhsal Sorunların Saptanması Ve Tedavisi İçin Geliştirilen Bir Projeyle İlgili Deneyimler", *Kriz Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Ankara, 2003, s. 6.
- ²⁹ Cengiz Kılıç, *a.g.e.*, s. 7.
- ³⁰ United Nations System, "Pakistan 2005 Earthquake Early Recovery Framework With Preliminary Costs of Proposed Interventions", İslamabad, 2005, http://www.recoveryplatform.org/assets/tools_guidelines/Early%20Recovery%20Pakistan.pdf Erişim: 14.01.2012, s. ix.
- ³¹ Unicef, "UNİCEF Pakistan Earthquake Response", 2007, <http://www.unicef.com/pakistan> Erişim: 15.01.2012, s. 1.
- ³² United Nations System, *a.g.e.*, s. 31, 33.
- ³³ UNİCEF, *a.g.e.*, s. 2.
- ³⁴ Meltem Kılıç, *a.g.e.*, s. 60.
- ³⁵ Meltem Kılıç, *a.g.e.*, s. 61.
- ³⁶ Jane Parker, *Seattle Journal For Social Justice*, "Mending Our Nets: Psychosocial Care in Post-Katrina New Orleans", ABD, Cilt 1, Sayı 7, 2012, s. 37-58.
- ³⁷ *CBS News*, Haiti Raises Quake Death Toll on Anniversary", <http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/01/12/haiti-anniversary-memorials.html>, Erişim: 14.01.2012.
- ³⁸ Inter-Agency Standing Committee - Reference Group on Mental Health and Psychosocial Support, Guidance, "Note for Mental Health and Psychosocial Support Haiti Earthquake Emergency Response", January 2010, <http://www.education.miami.edu/crecer/pdf/au-cap-mental-health-awareness-program/iasc-guidance-note-for-mental-health-and-psychosocial-support.pdf>, 15.01.2012
- ³⁹ *Star gazetesi*, "Antidepresan almak depresyona çare mi?", <http://www.stargazete.com/saglik/antidepresan-almak-depresyona-care-mi/haber-542336>, Erişim: 16.02.2012

Kaynakça

Aktaş, Aliye. "Kriz Durumlarında Sosyal Hizmet Müdahalesi", *Kriz Dergisi*, 11. Sayı, Ankara.

Ergünay, Oktay. "Afet yönetimi nedir? Nasıl olmalıdır?", Türk Psikologlar Derneği, *Türk Psikoloji 4. Bülteni*, Deprem Özel Sayısı, Sayı 5, Ankara, 1999.

Güvercin, Aysel. *Depremzede Anneler Ve Çocuklarının Depresyon Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006,

İnter-Agency Standing Committee-Reference Group on Mental Health and Psychosocial Support, Guidance "Note for Mental Health and Psychosocial Support Haiti Earthquake Emergency", Erişim: <http://www.education.miami.edu/crecer/pdf/au-cap-mental-health-awareness-program/iasc-guidance-note-for-mental-health-and-psychosocial-support.pdf>,

Kılıç, Meltem. *Afetlerde Psikososyal Hizmetlerin Etkililiği: Türk Kızılayı ve 2005 Pakistan Depremi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),15.01.2012 Response - January 2010.

Lindsay, Trevor. *Social Work Intervention*, British Library Cataloguing in Publication Data-E-Kitap, İngiltere - 1988.

Parker, Jane. "Mending Our Nets: Psychosocial Care in Post-Katrina New Orleans", *Seattle Journal For Social Justice* Cilt 1,

Sayı 7, ABD 2012.

Tuncay, Tarık. *Afetlerde Sosyal Hizmet: 1999 Yılı Marmara ve Bolu-Düzce Depremleri Sonrasında Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2004.

UNİCEF, "UNİCEF Pakistan Earthquake Response", 2007, Erişim: <http://www.unicef.com/pakistan> 15.01.2012.

United Nations System, *Pakistan 2005 Earthquake Early Recovery Framework With Preliminary Costs of Proposed Interventions*, Islamabad-2005, http://www.recoveryplatform.org/assets/tools_guidelines/Early%20Recovery%20Pakistan.pdf (Erişim: 14.01.2012).

Quarantelli, E. *What is a Disaster: Perspectives on The Question*, Routledge Press, New York, 1998.

Medya Kaynakları

CBS News, "Haiti Raises Quake Death Toll on Anniversary", <http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/01/12/haiti-anniversary-memorials.html>, Erişim: 14.01.2012.

Star gazetesini, "Antidepresan almak depresyona çare mi?", <http://www.stargazete.com/saglik/antidepresan-almak-depresyona-care-mi/haber-542336>, Erişim: 16.02.2012.

